SITI ARKEOLIĠIĊI FL-IKLIN

minn Josef Mario Briffa

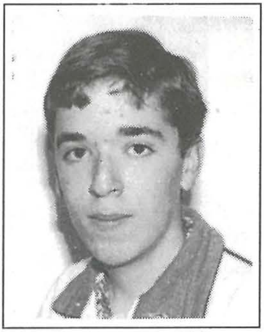

Il-fdalijiet arkeoloġiċi fl-Iklin[1] huma xhieda tal-varjetà u l-kwantità ta' fdalijiet arkeoloġiċi f'pajjiżna. Il-kwantità kbira ta' wirt kulturali f'pajjiżna ħafna drabi tfisser li ma nagħtux każ għajr tal-fdalijiet prinċipali. Hija ħasra li ħafna siti jiġu b'hekk injorati u żdingati partikolarment minħabba nuqqas ta' interess u ta' riżorsi.

Fl-Iklin insibu mill-anqas erba' fdalijiet arkeoloġiċi: żewġ siti megalitiċi, Villa Rumana (sfortunatament m'għadhiex teżisti) u bir Ruman. Dan minbarra postijiet oħra ta' interess storiku, jew antropoloġiku – il-Kappella ta' San Mikiel, u n-numru ġmielu ta' kmamar tan-Nar li l-biċċa l-kbira minnhom huma mitluqa.

Il-Ħajt Megalitiku fl-Iklin

L-ewwel sit li nixtieq insemmi huwa l-ħajt megalitiku li jinsab fuq il-wied ta' l-Iklin lejn l-inħawi tat-Tabib. Nisimgħu l-ewwel darba b'dan is-sit mill-grupp 'Teenagers' Din l-Art Ħelwa, f'Settembru ta' l-1967; iżda sfortunatament ma ġiex inkluż fis-*Survey* importanti ta' siti preistoriċi Maltin li sar mill-Prof. Evans. Dan is-sit jerġa' jissemma mill-Prof. Bonanno fl-1979. Kien biss f'Mejju ta' din is-sena li rnexxieli nidentifika dan is-sit mill-ġdid.

Is-sit jikkonsisti f'żewġ megaliti (ġebel kbir, xi żewġ metri, b'xi metru u nofs) li qegħdin f'forma nofs-tond, u linja ta' ħames blokki iżgħar ftit 'il bogħod minnhom. Sfortunatament dan is-sit qatt ma ġie studjat għalkemm ir-rapport li kien deher f'*Il-Qedem Illum* (il-ġurnal tat-Teenagers' Din l-Art Ħelwa) isemmi li kienu ġew miġbura xi biċċiet tal-fuħħar preistoriku u biċċa minn statwetta tat-tafal mill-Capt. C. G. Zammit, li kien Direttur tal-Mużew.

Mill-ewwel impressjoni dan is-sit jixbaħ lil fdal ta' tempju ta' Żmien it-Tempji (*Temple Period*, magħruf ukoll bħala Żmien ir-Ram), iżda huwa biss jekk isir studju aktar fil-fond li din l-impressjoni tkun tista' tiġi kkonfermata jew miċħuda.[2]

Il-Fdalijiet f'tar-Raddiena

It-tieni sit jinsab proprju fuq il-By-Pass ta' Birkirkara f'kantuniera ma' Triq il-Għargħur. Dan is-sit ġie skavat fl-1986 taħt id-direzzjoni ta' F.S. Mallia, ex-

direttur tad-Dipartiment tal-Mużewijiet.

Mill-fdal jidhru biss numru ta' megaliti wħud weqfin, oħrajn mimdudin, f'forma nofs-tond. L-iskav kixef ħajt ieħor taħt il-livell tal-ħamrija ta' l-għalqa wara l-ħajt. Matul l-iskav instab ukoll xi fuħħar taż-Żmien Tarxien (c. 3000-2500 q.K.) u ta' xi żewġ fażijiet qabel. Dan il-fuħħar juri li dan is-sit huwa fdal minn Żmien it-Tempji, li l-aħħar fażi tiegħu hi l-fażi Tarxien.[3]

Dan is-sit, kif ukoll dak msemmi aktar 'il fuq, għalkemm siti żgħar, huma ta' importanza konsiderevoli għax huma l-uniċi siti ta' dan iż-żmien fl-inħawi.

Il-Villa Rumana

Sit ieħor interessanti, iżda li sfortunatament safa' vittma ta' l-iżvilupp, huwa s-sit ta' Villa Rumana li ġie rrapurtat fl-1975 waqt li kien qed isir xi xogħol għat-tqegħid ta' pedamenti. Dan is-sit interessanti gie skavat, u għalhekk nafu mhux ħażin dwaru. Fl-iskav ġew mikxufa numru ta' pedamenti ta' ħitan. Mill-fdalijiet – kamra b'paviment ta' madum, xi fdalijiet li jindikaw il-preżenza ta' latrini, in-numru proporzjonalment kbir ta' fuħħar importat, u n-nuqqas ta' fdalijiet marbuta ma' l-industrija agrikola – jidher li l-villa fl-Iklin kienet waħda li tintuża bħala villeġġatura, bħal dik tar-Ramla f'Għawdex, aktar milli villa li tintuża għall-industrija agrikola.

Viċin ta' dan is-sit hemm bir Ruman ta' interess partikolari. Huwa bir rettangolari, xi seba' metri u nofs b'xi ħames metri, maqtugħ fil-blat u msaqqaf permezz ta' tlett arkati rieqda u numru ta' xorok, kull waħda xi żewġ metri b'metru.[4]

Sfortunatament, dawn is-siti, għadhom traskurati u minsija minn kulħadd. Fdalijiet bħal dawn, li jinsabu tant viċin tagħna, għandna nfittxu li nsibu aktar dwarhom, u nagħtu kashom għax fl-aħħar mill-aħħar huma parti minn dak il-wirt li lilna jagħmilna Maltin.

---

1. F'dan l-artiklu l-Iklin tirreferi għall-inħawi kollha ta' l-Iklin skond il-konfini tal-Kunsilli Lokali.
2. Is-sit ġie rrapurtat fil-gazzetti, e.g. 'Discovery of a Megalithic Temple', f'*The Times* tat-22 ta' Settembru 1967. Rapport aktar f'dettal deher fit-tielet ħarġa ta' *Il-Qedem Illum* in-newsletter tat-Teenagers' Din l-Art Ħelwa.
   Minkejja li dan is-sit ġie rrapurtat, is-sit ma ġiex inkluż fil-ktieb *The Prehistoric Antiquities of the Maltese Islands: A Survey* maħruġ fl-1971 mill-Prof. J.D. Evans.
3. Ara l-artiklu 'Excavations indicate 4,000 year old Temple at Birkirkara' li deher f'*The Times* nhar it-12 ta' Novembru 1986. Ara wkoll *Report on the working of Government Departments* tas-sena 1986, paġna 68.
4. Rapport fid-dettal dwar is-sit jinsab fl-istess artiklu tal-Prof. Bonanno (ara numru 2). Ara wkoll 'Roman house foundations brought to light' f'*The Times* tas-17 ta' Lulju 1975, u *Report on the working of Government Departments* tas-sena 1975.6, paġna 60.